

'Israels toekomst hangt af van de integratie van de Palestijnse minderheid'

Professor Dov Waxman over de dramatische verslechtering van de intern-Israëlische verhoudingen

Sinds hij in Oxford ging studeren, houdt Dov Waxman zich bezig met Israël en het Midden-Oosten. Tegenwoordig werkt hij als hoogleraar in Boston. Zijn laatste boek ging over de Palestijnse minderheid in Israël. Hij is nu bezig met een studie naar de verhouding tussen de Amerikaanse joden en Israël. Op uitnodiging van het Menasseh ben Israel-instituut was Waxman eind november in Amsterdam, waar hij een lezing hield over *The New Jewish Question*. Daaronder verstaat hij de groeiende spanning tussen de joodse diaspora en Israël. *De Brug* sprak met hem over andere bronnen van spanning: de wens van de regering in Jeruzalem om Israël tot een staat van het joodse volk uit te roepen en de bezette gebieden te behouden.

Hella Rottenberg

Dov Waxman kreeg een orthodox-joodse opvoeding op een Engelse kostschool en groeide op met de standaard-ideeën en -mythes over Israël. Zijn politieke belangstelling ontstond pas tijdens zijn studie, vertelt hij. 'Toen ik politieke wetenschappen studeerde, werd ik altijd uitgedaagd om Israels optreden uit te leggen of te verdedigen. Ik spoot domweg de dingen eruit die mij waren verteld. Ik wist eigenlijk niet zo veel. Als ik er dan over moest praten, dan moest ik althans weten waar ik het over had, vond ik.' Hij is nooit meer gestopt met over Israël en het Israëlisch-Palestijnse conflict te leren en te praten. Naast zijn academische werk, levert Waxman vaak commentaar op tv, radio, op websites en in kranten. Hij schrijft onder meer voor het Amerikaanse weblog *The Daily Beast* en het Israëlische dagblad *Ha'aretz*.

Waarom besluit een Israëlische regering een wet te maken die Israël expliciet uitroept tot een staat van het joodse volk?

De eerste reden is binnenlands-politiek: de korte termijn belangen van verschillende coalitiepartners, zoals de positie van Netanyahu als leider van Likod en zijn gevoel dat hij door rechts bedreigd wordt. Lieberman en Bennet leiden beiden een partij die benadrukt dat Israël als joodse staat gevaar loopt. Zij presenteren zichzelf als het bolwerk ter verdediging daarvan. Maar er zijn ook lange termijn doelen. Netanyahu eist in de onderhandelingen met de PLO dat Israël erkend wordt als een natie-staat van het joodse volk. De wet is een poging om de druk op de PLO te verhogen. Het argument gaat dan zo: omdat de Knesset een wet heeft aangenomen waarin de status van Israël als land van het joodse volk is vastgelegd, moet de PLO dat ook erkennen. Deels is het dus een onderhandelingskaart die wordt uitgespeeld.

Is het een kaart om onderhandelingen te voeren of juist te torpederen?

Ik kan niet in Netanyahu's hoofd kijken. Het is een tactiek om Abbas in het defensief te drijven. 'Wij willen twee staten, maar dan moeten jullie Israël erkennen als joodse staat.' Toch denk ik niet dat je het helemaal als een truc kunt afdoen. Want Netanyahu gelooft werkelijk dat de oorzaak van het conflict de weigering is van de Palestijnen en de Arabische wereld om het bestaan van Israël als joodse staat te accepteren. Vrede hangt in zijn ogen af van een oprechte acceptatie van Israël. Maar het wetsontwerp hoort ook bij een trend die allang in Israël zichtbaar is, namelijk dat Israël niet een land is voor al zijn burgers, maar een staat voor joden.

Is dit het einde van het idee dat Israël een joodse en tegelijkertijd democratische staat kan zijn?

Een ruime meerderheid van de Israëlische bevolking, van het politieke en militaire establishment vindt dat Israël joods en democratisch moet zijn. Het is de sleutel voor Israels internationale legitimiteit en binnenlandse stabiliteit. De vraag is niet of de formule is verlaten in de retoriek, maar wat de praktijk is. In de praktijk is de formule altijd meer retoriek dan realiteit geweest.

Er is een spanning tussen de twee pilaren van Israels identiteit, in de geschiedenis is het joodse element altijd sterker geweest dan het democratische. Maar in die spanning is Israel niet uniek. In meer landen is de vraag: is het een staat voor zijn natie of voor zijn burgers? Heel veel landen hebben nog een lange weg te gaan voordat ze hun minderheden een gelijke plek hebben gegeven. Neem de VS, die zichzelf een democratie noemt en niets anders. Ook daar zijn de zwarten in hun rechten geschonden en worden gediscrimineerd. Dit zeg ik niet om de bagatelliseren hoe Israel het aanpakt, maar om te laten zien dat Israel niet de enige is.

U concludeerde in uw boek over de Palestijnen in Israel: Israels toekomst hangt af van de mate waarin het slaagt zijn Palestijnse burgers te integreren.

Wat betekent dit wetsontwerp in dat perspectief?

Tien jaar geleden of tijdens Oslo dacht iedereen dat het probleem van de Arabische minderheid vanzelf zou verdwijnen. Als er eenmaal vrede was... Maar zowel links Israel als rechts Israel denkt daar nu anders over. De integratie van de Arabieren is belangrijk voor de economie, de veiligheid en het imago van Israel. Want een aanzienlijke minderheid voelt zich uitgesloten en vervreemd, ze worden gediscrimineerd, feitelijk zijn ze tweederangs burgers. Als één op de vijf Israelische burgers zich zo voelt, is dat geen recept voor stabiliteit. De extremisten van beide partijen exploiteren deze situatie en gooien olie op het vuur. Dat wetsontwerp is daar een voorbeeld van. De burgemeester van Asjkelon wil Arabische arbeiders, - Israelische burgers - verbannen uit zijn stad als reactie op de recente aanslag in de synagoge in Jeruzalem. Het anti-Arabische racisme neemt toe en vormt een gevaar voor de stabiliteit in Israel. Het zal alleen maar erger worden, totdat Israelische regeringen inzien dat zij er iets aan moeten doen.

Hoe ziet u dit wetsontwerp? Als een stap naar etnische zuivering of apartheid?

Het hangt af van de wet zoals die uiteindelijk wordt aangenomen. De tekst van het kabinet zal worden verzacht. Ik denk niet dat het de opmaat is voor maatregelen die Arabieren collectief hun rechten ontzeggen. Maar ik denk wel dat het de ruimte van het Hooggerechtshof inperkt om bestaande discriminerende wetgeving terug te draaien. Het Hof heeft altijd een matigende invloed gehad, al is het nu niet meer zo liberaal als vroeger omdat de samenstelling is veranderd. De wet zal in elk geval de ruimte van toekomstige regeringen beperken om minderheden weer meer collectieve rechten toe te kennen. Dit wetsontwerp past in een hele serie van wetten die zijn aangenomen, zoals de Nakba-wet en de huisvestingswet. Het is weer een bevestiging van het idee van Arabieren in Israel, dat rechts Israel hen wil marginaliseren of erger, wil verjagen. Ik houd het niet voor mogelijk dat verjagen ook werkelijk zal gebeuren, simpelweg omdat Israel begrijpt dat het dan de internationale steun verliest. Toch zie je ook dat de verblijfsvergunning van inwoners van Oost-Jeruzalem wordt ingetrokken. Als je een veiligheidswet hebt overtreden, dan kun je in de toekomst het Israelisch burgerschap verliezen. Maar dat is nog geen groot-schalige etnische zuivering.

De betrekkingen zijn dramatisch verslechterd sinds juli, sinds de lynchpartij van Mohammed Aboe Khdeir. Maar het

is al veel langer aan de gang, je moet zeker terug naar oktober 2000 toen bij demonstraties 13 Palestijnen werden doodgeschoten.

Is een etnocratisch model houdbaar?

De situatie is paradoxaal. Niet in alle opzichten worden Arabieren uitgesloten, anders zou Israel een hogedrukpan zijn die elk moment kan ontploffen. In de gezondheidszorg, de civiele maatschappij en het hoger onderwijs nemen Arabieren actief deel. Ook gaan ze economisch vooruit. Tegelijkertijd zie je politieke marginalisering. Dat kan lang worden volgehouden. Langer dan links vaak denkt. Arabieren zijn vanaf de oprichting van Israel tweederangs burgers geweest en tot grote explosies heeft het tot nu toe niet geleid.

Ziet u krachten die het opnemen of zullen opnemen voor de Israelische Arabieren?

Om te beginnen de Israelische vredes- en mensenrechtengroepen. Ze zijn niet machtig, maar wel in staat om maatregelen te blokkeren. Ze kunnen de aandacht trekken van de internationale gemeenschap. Neem de Nakba-wet. De afschuif daarvan in het buitenland heeft gezorgd tot een aanmerkelijke verzachting. De Israelische vredes- en mensenrechtenorganisaties zijn de kanaries in de kolenmijn. Ze hebben geen massale aanhang, maar wel een grote megalofon. Daarom probeert de regering hen ook monddood te maken.

Een tweede groep is de Israelische zakenwereld, althans een deel ervan. Want als je door een puur economische bril kijkt, dan is achterstelling van de Arabische bevolking een enorme schadepost. Vijftig procent van de kinderen die nu naar school gaan, zijn of Arabisch of ultra-orthodox. Twee groepen waarvan de arbeidsparticipatie veel lager is, die lager opgeleid zijn, vaak grote gezinnen hebben, dus een economische last vormen. De OECD heeft Israel daar op gewezen. Prominente zakenlieden in Israel zien het probleem en beginnen zich er over te uiten.

Ten derde hebben joden in de diaspora een rol, met name Amerikaanse joden. Bij hen staan gelijke burgerrechten hoog in het vaandel geschreven, discriminatie is niet erg populair. Ik zeg niet dat deze groepen de situatie veel kunnen verbeteren, maar ze kunnen de trend van etnocratisering althans tegenhouden.

Is deze wet niet de logische uitkomst van de stichting van Israel? Hannah Arendt zei al in 1945: Arabieren worden voor de keus gesteld of weggaan of tweederangs burger zijn.

Israel had zich ook anders kunnen ontwikkelen. Zionisme kan verschillende wegen inslaan. Als je deze uitkomst als onvermijdelijk ziet, dan verlos je de Israelische leiders van hun verantwoordelijkheid. Ze hadden ook anders kunnen besluiten. Zij hebben de sleutelbesluiten genomen. Er is geen grondwet aangenomen, waarin de uitgangspunten van de onafhankelijkheidsverklaring waren vastgelegd. En zij hebben in 1948 militair bestuur voor de Arabische bevolking van Israel ingesteld. Er waren andere opties, sommige Israelische politici hebben daar ook voor gepleit.

De tweede factor is de voortzetting van het conflict. Als Oslo was uitgevoerd, was de situatie van de Palestijnen in Israel heel anders geweest.

De Israelische regering zal uiteindelijk toch een keuze moeten maken tussen een joodse natie-staat en Groot-Israël. Of zien we dat verkeerdt?

Op het eerste gezicht is zo'n keuze onvermijdelijk. Jarenlang is gewaarschuwd dat de dag des oordeels zal komen: om joods te blijven moet Israël zijn heerschappij over de Westelijke Jordanoever en de Gazastrook opgeven. Ik ben het daarmee eens. Elke dag van uitstel brengt Israëls toekomst in gevaar. Maar de reflex om die beslissing te vermijden is sterker dan wat ook. De Israelische politiek zoekt steeds naar een manier om die moeilijke keuze *niet* te hoeven maken. De terugtrekking uit Gaza was ook bedoeld om zo'n besluit uit de weg te gaan. Nu is er weer discussie of Israel Area C moet annexeren [in dit bezette gebied heeft Israël zowel de civiele als de militaire macht in handen; er wonen 300.000 Palestijnen, red.], zodat niet alle Palestijnen door Israël geregeerd worden, maar een veel kleiner aantal. Het Israelische politieke systeem is, mede door de coalities die partijen moeten vormen, op de korte termijn gericht. Rechts heeft geen antwoord op het vraagstuk hoe een joodse staat te combineren met Groot-Israël, maar wil ook geen besluit nemen.

Terwijl de knoop steeds lastiger te ontwarren is, nemen Europese parlementen moties aan waarin ze vragen om erkenning van een Palestijnse staat. Is er nog wel een pad naar een tweestatenoplossing?

Op dit moment is het moeilijk voorstelbaar. Er is wel degelijk een pad en we weten ongeveer hoe dat eruit ziet, maar met deze politieke leiders is uitvoering ervan niet aan de orde. Noch de Palestijnse noch de Israelische leiding heeft enig vertrouwen in de tegenpartij. Het vooruitzicht op onderhandelingen die naar vrede leiden is er nauwelijks. Daarvoor moet een politieke hergroepering ontstaan, in de eerste plaats in Israël.

En intussen?

Intussen moet de mogelijkheid voor de tweestatenoplossing blijven bestaan. Dat betekent Israël tegenhouden bij het creëren van feiten die deze uitkomst ondermijnen. De VS heeft zich gericht op onderhandelingen. Dat had geen zin. De internationale gemeenschap kan zich beter bezighouden met het hier en nu, met verslechtering tegenhouden en rechten van Palestijnen verbeteren. Palestijnen hebben meer aan toestemming om in Area C te bouwen, zich vrij te bewegen en over en weer Gaza en de Westelijke Jordanoever te bezoeken dan aan onderhandelingen die toch op dood spoor zitten.

De Palestijnse rechten worden al sinds de bezetting geschonden, iedereen weet dat, maar wie of wat brengt Israël ertoe iets daaraan te veranderen?

Erkenning van een Palestijnse staat is zo'n hefboom. Of het etiketteren van producten uit nederzettingen. Zelfs in de VS zie je de politiek bewegen. Het Witte Huis moet rekening houden met de weerstand van het Congres, maar toch hangt er nu de dreiging in de lucht dat Amerika een stemming over erkenning van Palestina in de VN-Veiligheidsraad niet langer zou willen vetoën. Het lijkt altijd alsof Israël zich nergens iets van aantrekt. Maar dat moge voor de Bühne zo lijken, achter de schermen zou dat wel eens anders kunnen zijn. Soms worden bouwplan-

nen aangekondigd, maar die worden dan niet uitgevoerd. We weten ook niet wat er aan plannen wordt geblokkeerd.

Er klinken steeds meer stemmen op die stellen dat de tweestaten-oplossing een gepasseerd station is. Dat er naar alternatieven moet worden gekeken. Dan noemt men begrippen als een binationale of federale staat.

Het is laat, ja. Maar is het te laat? Het wordt lastiger, want met meer nederzettingen zul je meer land moeten uitruilen. Oost-Jeruzalem als hoofdstad van een Palestijnse staat wordt een steeds een groter probleem naarmate er meer joden in Palestijnse wijken gaan wonen. Maar het zijn uiteindelijke politieke besluiten. Die kun je nemen, als de wil er is. Het is niet zo dat als de grens van een bepaalde massa kolonisten overschreden is, een tweestaten-oplossing niet meer haalbaar is. Lastiger, ja, in praktische zin. Maar praktische obstakels kun je wegnemen.

Ik denk dat een eenstaat-oplossing volledig fantasie is. Vanaf een afstandje klinkt het misschien aardig, maar dat wordt een absolute ramp. Het is een zeker recept voor etnische zuivering en verlengen van het conflict. En dan hebben we het nog niet over het feit dat de meerderheid aan beiden kanten dit idee verwerpt. Het perspectief bestaat gewoonweg niet. Daarom is het gevaarlijk om een tweestaten-oplossing in de prullenbak te gooien. Een eenstaat-idee laat mensen in een fantasie geloven of maakt hen wanhopig.

Deze regering zit niet stevig [het interview werd gemaakt een paar dagen voordat Netanjahoe zijn kabinet opblies, red.] en het is niet ondenkbaar dat er na verkiezingen een regering kan worden gevormd van centrumpartijen zonder Likoeid en Jisrael Beiteinoo. Tzipi Livni of Jair Lapid zie ik wel onderhandelen met Abbas. Dan heb je niet meteen twee staten, maar de weg is dan weer open. Dat is geen sciencefiction!

In hoeverre is de opstelling van de joodse diaspora, en dan met name die in de VS, van belang?

Je merkt een groeiende bereidheid bij Amerikaanse joden om kritiek te uiten, zelfs te protesteren en druk uit te oefenen op Israël om zijn beleid jegens de Palestijnen te herzien. Dat komt niet alleen van de jongeren, het geldt voor alle leeftijden. Een opiniepeiling van het gerenommeerde onderzoeksbureau Pew in 2013 wees uit dat er veel scepsis bestaat over de oprechte wil van de Israelische regering om vrede te sluiten. 38 procent van de Amerikaanse joden denkt dat Israël oprecht is. Van de jongeren tussen 18 en 29 jaar denkt slechts 26 procent dat. J-street [beweging die zich afficheert met de leuze 'pro-Israël, pro-vrede', red.] is inmiddels de grootste lobby in de VS, ze geeft meer donaties aan Congresleden dan het rechtse AIPAC. Amerikaanse politici horen nu verschillende stemmen. Je kunt kennelijk op meer manieren pro-Israël zijn.

Israël snapt dat de steun van de Amerikaanse diaspora van essentieel belang is. Als leden van de huidige Israelische regering de VS bezoeken, ontmoeten ze alleen joden die volledig achter de Israelische politiek staan. Ze diskwalificeren kritische joden als joden die zichzelf haten of marginaal zijn. Maar als ik in Israël met mensen, ook met politici praat, dan zie ik een toenemende aandacht voor deze ontwikkeling. Zal het de Israelische politiek snel van koers doen veranderen? Nee! Maar op termijn zal het invloed hebben.